

Cíl a perspektivy socialistického společenského zřízení zahrnují vytváření socialistického života a práce i všestranný rozvoj socialistické osobnosti. Revoluční přeměny společenských vztahů za socialismu také mění smysl lidského života. Společenské činnosti člověka se pod vedením dělnické třídy a její strany zákonitě rozvíjí, vznikají a zdokonalují se nové formy soužití, vyvíjejí se nové potřeby, lidé se uvědoměle podílejí na životě společnosti. K tomuto cíli je zaměřen hlavní úkol vytyčený na VIII. sjezdu SED v červnu 1971 — další zvyšování materiální a duchovní kultury lidu na základě vysokého tempa rozvoje socialistické výroby, zvyšování efektivnosti, vědeckotechnického pokroku a růstu produktivity práce.

Socialistický životní způsob a rozvinutý společenský systém socialismu

Socialistický životní způsob vyplývá především ze světodějně úlohy socialistické dělnické třídy — vybudovat nový společenský řád, v němž lidé soudružsky spolupracují a řeší vzniklé problémy. Tento životní způsob je součástí a vyjádřením socialistického společenského zřízení, slouží všem pracujícím a přispívá k rozvoji jejich osobnosti. Faktory určující postavení dělnické třídy za kapitalismu, jako vykořisťování člověka člověkem, vzdělanostní privilegium vládnoucí třídy, odcizení člověka práci a společnosti, protihumánní politika monopolního kapitálu apod., při vytváření socialistického způsobu života nepůsobí.

Socialistický životní způsob vzniká jako životní způsob dělnické třídy za socialismu. Dělnická třída přetváří životní podmínky existující v rozvíjející se socialistické společnosti, přitahuje a zapojuje ostatní pracující třídy a vrstvy k přetváření života a spojuje se s nimi. Tento proces přetváření předpokládá aktivní spolu-

práci lidových mas. Rozhodující při tom je, že pro nynější etapu je vytyčený cíl naprosto zřejmý a že vždy trvá vzájemná spojitost mezi vlastním pracovním výkonem a tvůrčí činností, stejně jako mezi zlepšováním pracovních a životních podmínek. Proto heslo „Jak dnes pracujeme, tak budeme zítra žít“ má i dnes velkou aktuálnost. V této souvislosti slouží upevňování socialistických mocenských a vlastnických vztahů jak třídním zájmům dělnické třídy, tak základním zájmům ostatních s ní spojených pracujících tříd a vrstev.

Socialistický životní způsob jako výraz chování a myšlení lidí se zásadně odlišuje od postavení pracujících¹ v nesocialistických společenských formacích. Jestliže vládnoucí třídy vykořisťovatelských řádů usilovaly a i nadále usilují pouze o to, aby zajistily své postavení především upevněním svých vlastnických a mocenských vztahů, pak utlačované a vykořisťované třídy mohou utvářet svůj život jen v úzkém rámci svého omezeného podílu na vyráběné produkci a pod tlakem politických mocenských vztahů. V podmínkách statně monopolistického kapitálu muselo a musí být každé zlepšení tvrdě vybojováno. Vládnoucí třídy vykořisťovatelských řádů jsou kromě toho zainteresovány na tom, aby své chování prosadily jako společensky žádoucí hodnotu.

V socialistické společnosti jsou naproti tomu všechny národohospodářské potence používány pro rozvoj společnosti a pro zvyšování životního standardu (životní úrovně, blahobytu lidu). Na XXIV. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu byl jako hlavní úkol pětiletého plánu na léta 1971—1975 vytyčen významný vzestup životní úrovně obyvatelstva na základě rychlejšího tempa rozvoje socialistické výroby a růstu její efektivnosti zajištěním vědeckotechnického pokroku i urychleným

¹ Toto zahrnuje postavení dělnické třídy (třídní postavení) a ostatních pracujících vrstev.

zvyšováním produktivity práce. Jde přitom o obsáhlý program sociálních opatření ke zvýšení blahobytu obyvatelstva, k vyrovnání životní úrovně ve městech a na venkově, k vytvoření lepších pracovních a rekreačních podmínek, k všestrannému rozvoji aktivity a schopností člověka a k výchově nové generace.

Při vytyčení tohoto úkolu je jasné patrná těsná souvislost mezi rostoucím standardem a vytvářením socialistického životního způsobu jako výrazem chování a myšlení pracujících.

Tento proces socialistického přetváření společenského života není možný bez vedoucí úlohy marxisticko-leninské strany. Plánovitě vytváření životního způsobu vyžaduje vědecké zdůvodnění a řízení stranou dělnické třídy.

Socialistický životní způsob je alternativou postavení různých tříd a vrstev za kapitalismu. V něm jsou ztělesněny všechny stránky procesů ovlivňujících život společnosti. Realizace socialistického životního způsobu v Německé demokratické republice je tudíž výrazem třídního boje se západoněmeckým imperialismem. Velký význam má přitom skutečnost, že socialistický životní způsob je určován etikou dělnické třídy, že obsahuje mravní ideály spojené s výstavbou socialismu. Vytváření životního způsobu bude v příštím desetiletí bezprostředním polem konfrontace s úsilím monopolního kapitálu ještě více manipulovat lid v zájmu velkoburžoazie a nedovolit mu, aby si uvědomil své vlastní zájmy. Socialistický životní způsob působí tudíž jako historická hybná síla a jako příklad pro pracující kapitalistických států v jejich boji za životní způsob důstojný člověka.

Socialistický životní způsob odpovídá dále historickým podmínkám, které dozrály při budování socialismu. Vědeckotechnický pokrok jako všeobšíhlá a hluboká přeměna produktivních sil zahrnuje všechny oblasti společnosti. Rýsují se kvalitativní přeměny ekonomického reprodukčního procesu, reprodukčních potřeb obyvatelstva, vznikají nové vědní obory. Rozvoj moderních produktivních sil socialismu a s tím spojených oblastí a oborů, jako výzkumu, vědy, ideologie, vzdělávací soustavy, kultury, zdravotnictví apod., vyžaduje, aby byl plně integrován do společenského a ekonomického předvídání a plánování.

čenského a ekonomického předvídání a plánování.

Převaha socialismu nad kapitalistickým společenským zřízením se projevuje nejen v jeho schopnosti řešit problémy vědeckotechnické revoluce v ekonomickém, technickém a technologickém aspektu, nýbrž zejména také v souladu se společenským vývojem, tj. ve spojitosti s vytvářením socialistického životního způsobu. To zahrnuje zabezpečení člověka, jeho trvalou sociální jistotu v socialistické společnosti.

Vytváření socialistického životního způsobu představuje spojení cíle všestranného rozvoje osobnosti a celé společnosti s prostředky, které může rozvíjející se socialistická společnost nasadit. Rozhodující je — a zde se projevuje zásadní rozdíl ve srovnání s kapitalismem — že socialistický životní způsob vytvářejí v uvědomělém procesu sami pracující pod vedením dělnické třídy a její strany. Jednota materiálních, ideových a sociálních životních procesů ukazuje rozmanitost a bohatství nových společenských vztahů. Vývoj všestranně vzdělané, tvořivě jednající socialistické osobnosti je proto třeba chápat jako složitý proces. Socialistický životní způsob zahrnuje rozhodující pracovní a životní sféry člověka a projevuje se ve zmíněném systému materiálních a duchovně kulturních faktorů působících na vědomí a osobnost.

Souhrnně lze charakterizovat procesy, které vyplývají z rozvíjejícího se společenského systému socialismu a jsou založeny na základních faktorech socialistického společenského zřízení, takto:

1. Ve vytváření socialistického životního způsobu se projevuje historická převaha socialismu nad kapitalismem. Tento způsob je dějinnou alternativou životního stylu vládnoucí třídy v kapitalismu a postavení pracujících.
2. Socialistický životní způsob vzniká pod vedením strany dělnické třídy jako životní způsob dělnické třídy. S rozvojem morálně politické jednoty lidu jsou všechny pracující třídy a vrstvy zapojovány do procesu vytváření životního způsobu.
3. Socialistický životní způsob je hlavní formou a způsobem, jímž pracující uvědoměle formují svůj vztah k socialistické společnosti, jímž v různých pospolitostech

vyvíjejí společnou činnost a realizují svůj život jako socialistické osobnosti.

4. V socialistickém životním způsobu je kvalitativně patrná výstavba rozvinuté socialistické společnosti.

5. Rozvoj blahobytu, štěstí a jistoty je těsně spjat s vytvářením rozvinutého společenského systému. Tento rozvoj je však neslučitelný s maloměšťáckými představami „konzumní společnosti“, v níž je člověk manipulován v zájmu vykořisťovatelských tříd. Na tento proces má velký vliv socialistická etika dělnické třídy.

6. Obsahem socialistického společenského zřízení je objektivně nové postavení člověka ve společnosti a jeho postoj ke společnosti jako celku. Socialistický životní způsob je charakterizován aktivním vztahem člověka ke všem sférám socialistické společnosti. V tom se projevuje dialektická jednota objektivních a subjektivních vývojových procesů, které pracující svoji vlastní prací stále uvědoměleji utvářejí.

Socialistický životní způsob jako výraz společenských vztahů lidí v rozvinuté socialistické společnosti

Pojem *životní způsob* má v socialistickém společenském zřízení objektivní charakter. Zatímco při charakterizování celkové životní a pracovní situace třídy nebo skupiny obyvatelstva za kapitalismu by měly být používány pojmy „životní“ nebo „třídní postavení“, používá se pro vyjádření celkového postavení pracujících v socialistické společnosti stále častěji pojem „životní způsob“.²

U Marxe, Engelse a Lenina šlo při třídní analýze kapitalismu stále více o obsahovou charakteristiku vykořisťování dělnické třídy a pracujících a o faktory s touto skutečností související. Nejznámější v tomto ohledu je studie Bedřicha Engelse *Postavení dělnické třídy v Anglii*.³

Engels zahrnuje do postavení určité třídy nebo skupiny souhrn politických, ekonomických, morálních, ideologických a právních vztahů, v nichž musí dělnická třída za kapitalismu žít. Shrňme-li logicky Engelsova specifická pozorování, lze z jeho závěrů vyvodit tyto základní faktory pro životní postavení dělníků:

1. morální, právní, sociální a politickou úroveň,
2. úroveň vzdělání a kultury,
3. pracovní podmínky,
4. zdravotní poměry,
5. bytové podmínky,
6. výživu,
7. ošacení.

Nejdříve je nutné zkoumat faktory, které objektivně určují životní způsob, a z nich vyvodit způsob jednání obyvatelstva, třídy nebo skupiny obyvatelstva.

Tyto faktory vyplývají z typických rysů rozvinutého společenského systému socialismu a z dílčích sfér charakterizujících jeho podstatný obsah, tj. ze socialistické demokracie, ekonomického systému, jednotné vzdělávací soustavy, socialistické ideologie pronikající všemi oblastmi společenského života, obrany země a zvyšování materiální a duchovně kulturní úrovně života.

Za faktory socialistického životního způsobu, které současně určují proces jeho vytváření, je třeba považovat:

1. socialistické politické mocenské vztahy v socialistickém státě,
2. socialistické výrobní vztahy a socialistický charakter společenské činnosti,
3. marxisticko-leninskou ideologii,
4. socialistické právní vztahy,
5. socialistickou morálku a etiku,
6. produktivitu práce, národní důchod, národní bohatství v ekonomickém systému (tj. základ životního standardu),
7. dosaženou materiální a duchovně kulturní úroveň života,
8. přírodní a umělé podmínky okolního světa (životní prostředí).

Vycházíme-li z faktorů a procesů, které určují vytváření životního způsobu, ukáže se, že pracující pod vedením dělnické třídy a její strany mění své postavení ve společnosti i své chování a myšlení. To lze dokázat jak v pracovní, tak v životní sféře.

Pracující Německé demokratické republiky se stále více podílejí na řízení státu a společnosti, zvládají vědeckotechnickou revoluci a rozvíjejí svůj duchovně kulturní život v souladu s potřebami společnosti.

² V dalším textu bude pojmu „životní způsob“ používáno pouze pro socialistickou společnost. Odpovídajícím pojmem je pro kapitalismus „postavení“ nebo „životní postavení“. Třídní postavení pracujících v socialistické společnosti je zahrnuto v život-

ním způsobu, protože socialistický životní způsob se rozvíjí pod vedením dělnické třídy, tzn. je určen třídním postavením dělnické třídy.

³ Viz K. Marx — B. Engels, *Spisy*, sv. 2, Praha 1957.

Z toho vyplývající nové postavení člověka ve společnosti, jeho způsob myšlení a cítění, jeho chování ve společnosti, vzájemné vztahy skupin obyvatelstva, vznik nových sociálních kontaktů apod. jsou výrazem socialistického životního způsobu. Mohli bychom jej tedy charakterizovat takto:

- socialistický vztah člověka ke společnosti a jejím organizacím, aktivní společenská činnost, politická angažovanost;
- socialistický poměr ke státu, jeho institucím a organizacím, výkon čestných státních funkcí, funkcí v Národní frontě apod.; účast na společenském, politickém a kulturním dění;
- socialistický poměr ke společenskému vlastnictví i k osobnímu vlastnictví spoluobčanů;
- socialistický poměr k práci; nový postoj ke společenské práci, socialistická kolektivní práce, soutěžení brigád o titul „Kolektiv socialistické práce“, novátorské hnutí apod.;
- přátelství k ostatním socialistickým státům, zejména k Sovětskému svazu; upevňování proletářského internacionalismu;
- tvůrčí nespokojenost s dosaženými úspěchy, efektivní tvůrčí činnost v zaměstnání;
- socialistické vztahy k ostatním pracujícím v pracovním procesu a v podniku, rozvíjení nových společenských vztahů;
- socialistický poměr k lidem v bydlíšti, k sousedům v domě;
- socialistický poměr k rodině a k postavení rodiny, nové utváření rodinného života;
- uznání nového společenského postavení ženy, překonávání brzdících zvyklostí tradice;
- trvalé úsilí o zvyšování ideologické úrovně, ovládnutí marxismu-leninismu, stále zvyšování kvalifikace a další vzdělávání;
- socialistický způsob a formy uspokojování materiálních a duchovně kulturních

potřeb,⁴ vytváření socialistických spotřebitelských vztahů.

Progresivní dynamické rozvíjení společenského života je možné pouze v socialistické společnosti. Pro dělnickou třídu žijící v podmínkách kapitalismu to znamená vést boj o udržení životního postavení v rámci daných kapitalistických podmínek, důsledný boj o uchování nebo zajištění vybojovaných politických a ekonomických práv. K tomu přistupuje úkol revolučně přetvářet stávající pracovní a životní poměry. Vládnoucí třídy, zejména ve státech státně monopolistického kapitalismu, se neustále snaží klamat pracující, pokud jde o jejich skutečné postavení, a propagovat i prosazovat takový způsob chování, který nechce na existujících společenských poměrech nic podstatného měnit. Pracující jsou tak manipulováni k tomu, aby napodobovali životní styl vládnoucích tříd. Pod tímto aspektem je třeba vidět například prosazování takzvaného amerického způsobu života ve vysoce industrializovaných kapitalistických státech. Takový způsob života nebo životní styl,⁵ jak bychom jej měli přesně nazývat, je charakterizován nevázaností, nemorálností, vlastnickým prestižem, frázemi o svobodě vyšperkovaným politickým společenským chováním apod. Přitom nesmíme přehlédnout, že manipulování člověkem a jeho potřebami je částečně spojeno s relativně vysokou úrovní spotřeby, přičemž právě tato úroveň spotřeby slouží k prosazování kapitalistického životního stylu. Kromě toho nelze přehlédnout, že i relativně vysoká úroveň určitých sociálně politických opatření v některých kapitalistických zemích slouží k tomu, aby pracující byli oklamáni demagogickou sociální politikou svých vlád v době, kdy se vlády vysoce industrializovaných kapitalistických zemí musí vyrovnávat se socialismem.

Životní způsob a sociální politika

S existencí socialistické společnosti se zásadně mění charakter státní sociální po-

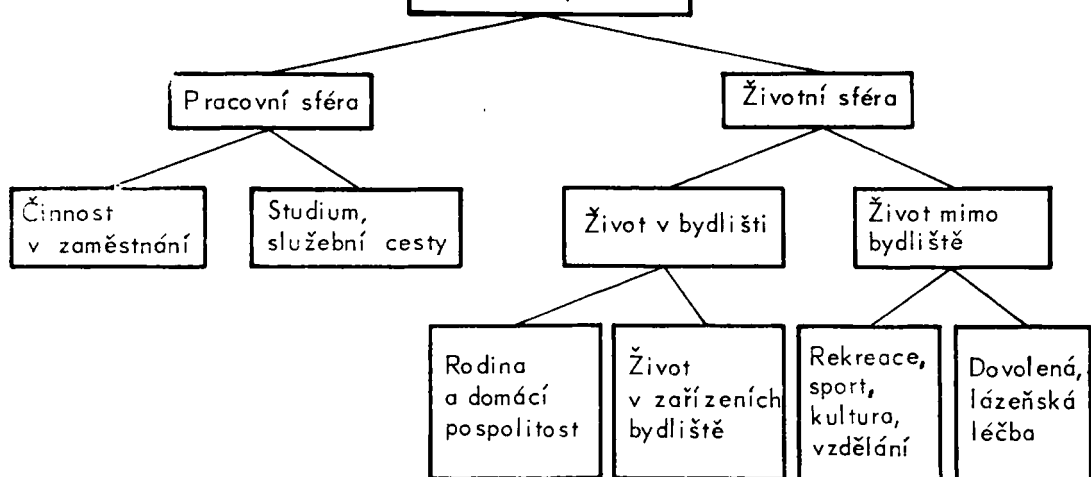
⁴ K duchovně kulturním potřebám náleží vzdělání, ideologie a kultura, které jsou zde pojímány z hlediska prostředků a cest jejich uspokojování.

⁵ „American way of life“ odpovídá pojmu „životní styl“, nikoli životnímu způsobu. Životní styl musíme charakterizovat jako jevovou formu životního postavení nebo životního způsobu. V životním stylu je vyjádřena forma vztahů k jiným lidem a k věcem. Kromě toho je v životním stylu obsažen individuální rys člověka. Životní styl je také ovlivňován existujícími spotřebními poměry. Kapitalistický

prestižní konzum má velmi silný vliv na životní styl tříd kapitalistické společnosti. Vládnoucí třídy vyvíjejí úsilí, aby vsugerovaly pracujícím třídám svůj přehnaný individualismus jako jediné platný.

Za socialismu vyplývá životní styl ze životního způsobu. Bez ohledu na individualitu jednotlivých pracujících je socialistický životní styl charakterizován soudružskou spoluprací a pomocí, účtou k druhému. Vytváření socialistických spotřebních vztahů aktivně působí na životní styl obyvatelstva.

Životní sféry člověka

litiky. Zatímco v kapitalismu je „sociální politika“ charakterizována jednotlivými, převážně finančními opatřeními bez jasného vytyčení cílů, vzniká v socialistických podmínkách zcela nová, skutečně společenská politika. Kapitalistická sociální politika je „politikou pro chudé“. Za pomoci jednotlivých opatření měly a mají být zmírněny některé „sociální nedostatky“ vlastní kapitalismu. Podpory, přidávky apod. určují obsah této politiky.

Ve vyspělých kapitalistických zemích, jako ve Spojených státech, ve Velké Británii a západním Německu, existuje vedle nepředstavitelného přepychu nejhlubší bída. Ačkoli většina pracujících si v posledních dvou desetiletích mohla vybojovat vyšší životní úroveň (přitom také působí vliv světové socialistické soustavy), žijí například ve Spojených státech milióny lidí pod úrovní existenčního minima. Živoří v brlozích, ve Velké Británii jsou statisíce nezaměstnaných, v západním Německu jsou rodiny s mnoha dětmi považovány za outsidersy a vydědence, kterým nejsou poskytovány byty, kriminalita a spotřeba narkotik ustavičně vzrůstá. Protože tyto nešvary kapitalismu, vyplývající z podstaty systému, výrazně charakterizují existující rozpory, reaguje kapitalistický stát jednotlivými opatřeními. Mluví se o nich jako o opatřeních „sociálního tržního hospodářství“, o „státu blahobytu“, tj. jako o „politice blahobytu“. Vcelku tato politika zůstává jenom na povrchu;

její účinnost je určována především bojem pracujících o zlepšení svého sociálního postavení a v neposlední řadě je vyvolána vlivem sociálního pokroku v socialistických státech.

Tyto tendence se výrazně projevují v buržoazní futurologii, pokud jde o vývoj životního standardu pracujících. Zatímco o vývoji vědy a techniky jsou vyslovovány zajímavé domněnky a představy, v prognostických úvahách o vývoji člověka mizí všechny rozpory kapitalismu, z tříd a vrstev se stávají příjmové skupiny, ke „zdokonalování“ osobnosti patří „kulturní diletantismus“ apod.⁶

Typickým příkladem jsou Kahn a Wiener, kteří plně vycházejí z Bellova zcela nesmyslného rozlišování světa na preindustriální, industriální a postindustriální společnosti. Tímto označením jsou odstraněny všechny sociálně ekonomické a politické protiklady. Futurolog pak nemá na práci nic jiného než rozdělit země na tyto skupiny nebo na další podskupiny a „společenské předvídaní“ je ukončeno.

Pokud jde o zkoumání vývoje člověka, autoři mluví o snižování pracovního tlaku a o ovlivňování vědomí drogami, což je tendence pro kapitalistický „rozvoj osobnosti“ pravděpodobná — zde se ukazuje principiální rozdíl ve srovnání se socialismem. V socialismu se práce stále více stává životní potřebou, z čehož pochopitelně vyplývá další zlepšování pracovních podmínek. Vytváření socialistického život-

⁶ H. Kahn — N. Wiener. *Ihr werdet es erleben*. Mnichov 1967, s. 195.

ního způsobu, jehož obsahem je upevňování socialistické ideologie a morálky, je nejen neslučitelné s doporučováním provádět „duševní ovlivňování“ drogami, nýbrž ukazuje, že pouze socialismus je s to vytyčit perspektivu rozvoje lidské osobnosti.

K manipulaci člověka v kapitalismu, tj. člověka, který žije pod tlakem sociální nejistoty, ve Spojených státech dokonce pod tlakem nebezpečí, že bude nucen plnit funkci žoldnéře při potlačování jiných národů, pod tlakem rostoucího znečišťování životního prostředí a stoupající kriminality, jsou ovšem drogy zřejmě vhodným prostředkem.

Opravdová sociální politika, která je v souladu se společenským vývojem a požadavky osobnosti, může být realizována jen v podmínkách socialismu. Přitom tato politika také zahrnuje zvyšování životní úrovně cílevědomými opatřeními, sloužícími často ke zlepšení pracovních a životních podmínek určitých skupin obyvatelstva. Socialistická sociální politika je zaměřena na harmonický rozvoj osobnosti v socialistické společnosti. Zahrnuje celostátní opatření stejně tak jako plnění úkolů sociální politiky v oblastech a na závodech. Sociální politika je jednotnou soustavou cílů, opatření, úkolů, hmotných a morálních podnětů atd. a nelze ji dělit na jednotlivé „sociální politiky“.

Máme-li zkoumat socialistickou sociální politiku jako politiku rozvíjení socialistického životního způsobu, je nutné pochopit její zvláštní charakter, vztahující se k celé společnosti i k jejím příslušníkům. Jako společenská politika je bezprostředně spojena se společenským předvídaním a jako syntéza podstatných stránek ekonomických, společensko-politických a ideologických úkolů působí zpětně na specifické cíle dílčích oblastí a oborů. V socialistické sociální politice jsou v aspektu utváření osobnosti a upevňování socialistické společnosti ztělesněny určité stránky politiky, vzdělání, kultury, obchodu a distribuce, vývoje pracovních a životních podmínek obyvatelstva apod. Sociální politika přitom naprosto nepřejímá specifické úkoly jiných oblastí a systémů; sjednocuje jejich podstatné stránky na kvalitativně jiné bázi, avšak s cílem dosáhnout harmonického rozvoje všeho obyvatelstva a v něm určitých skupin. Sociál-

ní politika socialistického státu vychází z toho, že osobnost je rozhodující produktivní silou v procesu společenské práce a jako subjekt a vlastník socialistického majetku rovněž tvořivě působí na celý společenský vývoj. Jako subjekt se osobnost vyvíjí a rozvíjí pod vedením strany dělnické třídy a v politickém systému socialistického státu. V různých rovinách z toho vyplývají sice vzájemně spjaté, přesto však rozdílné úkoly. Rozsáhlé uplatňování rovnoprávnosti žen bylo například zajištěno revolučními opatřeními socialistické státní moci, k nimž patřila a patří řada zákonných opatření. V jejich rámci však existuje řada úkolů, které mohou být vyřešeny jen v měřítku oblasti nebo podniku. To se například týká budování dalších zařízení péče o děti, zdokonalování školního stravování v místě, v podniku apod.

V podnicích se socialistická sociální politika projevuje ve zlepšování pracovních a životních podmínek pracujících bezprostředně na pracovišti a v podniku, v opatřeních k systematickému dalšímu vzdělávání, v dalším přitahování pracujících k socialistické kultuře, ve zlepšování bytové situace řady pracujících, v opatřeních směřujících k snížení rozsahu a ulehčení práce žen v domácnosti ve spolupráci s místními orgány státní moci apod.

Socialistický životní způsob a socialistická životní úroveň

Vytváření rozvinutého společenského systému socialismu a z toho vyplývající socialistický životní způsob jako výraz nových společenských vztahů znamená, že v procesu rozvíjení a zdokonalování socialistické společnosti se plánovitě mění všechny sféry společenského života.

Vytváření socialistického životního způsobu je plně spjata s plánováním národního hospodářství, a to ze dvou příčin:

1. Vytváření socialistického životního způsobu je samo předmětem společenského předvídaní a je těsně spjata se společenským a národohospodářským plánováním.
2. Protože životní způsob a socialistické uspokojování potřeb je třeba vidět jako jednotný, vzájemně se ovlivňující proces, při němž uspokojování produktivních, obecně společenských a individuál-

ních potřeb slouží vytváření životního způsobu, tvoří potřeby společnosti a zvláště potřeby obyvatelstva rozhodující výchozí bod národohospodářského plánování.⁷

Komplex životního způsobu je spjat s národohospodářským plánováním prostřednictvím potřeb a jejich uspokojování, přičemž prostředky k uspokojování těchto potřeb jsou společností cílevědomě dávány k dispozici. Potřeby obyvatelstva jsou zčásti uspokojovány přímo prostřednictvím národního hospodářství; jiné rozhodující potřeby člověka, jako například potřeba upevnění socialismu, potřeby informací, společenských kontaktů a další, jsou pokryty státem, kulturou, ideologií, společenským životem apod. I při jejich uspokojování se objevují ekonomické požadavky, aniž by však uspokojování těchto potřeb bylo zabezpečeno přímo výrobou.

V ekonomicky podloženém rozvoji a uspokojování potřeb obyvatelstva se pak projevuje propojení mezi životním způsobem a životní úrovní, neboť hlavní potřeby obyvatelstva jsou z ekonomického hlediska zahrnuty v socialistických pracovních a životních podmínkách.⁸ Prostřednictvím životního standardu jsou především ekonomicky odůvodněné individuální potřeby obyvatelstva bezprostředně vtahovány do společenského reprodukčního procesu. Přitom hrají velkou úlohu prostor a čas, které jsou nejen základní podmínkou lidské existence vůbec a základnou činnosti lidí v pracovním procesu, ve spotřebě a při společenské činnosti, nýbrž jsou svým působením na člověka bezprostředně zapojeny do životní úrovně. Například čas existuje vždy ve formě nějaké činnosti a v druhu a způsobu této činnosti; v čase věnovaném těmto činnostem, jež především formují osobnost, se projevují podstatné stránky životního standardu člověka. Tyto aktivity (například čas věnovaný kultuře, vzdělání, výkonu čestných státních funkcí) ukazují propojení mezi životním způsobem a životní úrovní. Prostor působí na člověka především jako pracovní podmínka na

straně jedné a jako přírodní a umělé prostředí na straně druhé. S tím jsou pak spojeny takové složité problémy, jako je ochrana krajiny, boj o udržení čistoty vod a ovzduší, architektonické ztvárnění měst apod.

Socialistická výroba je bezprostřední materiální základnou životního způsobu a životní úrovně, a tím tedy i stále lepšího uspokojování potřeb obyvatelstva. Úroveň uspokojování podstatných potřeb obyvatelstva je vyjádřena v socialistické životní úrovni (pracovních a životních podmínkách). Zde nejde o uspokojování potřeb „o sobě“, nýbrž o rozvíjení socialistické osobnosti stále rozsáhlejším uspokojováním jejích potřeb. Rozvoj osobnosti je zase rozsáhlejším předpokladem kvantitativního a kvalitativního zvyšování výroby. Přitom se ukazuje ta důležitá souvislost, že zvyšování životního standardu jako cíl rozvoje národního hospodářství musí být současně určující výchozí veličinou plánu. Z toho také vyplývá, že zvyšování společenské produktivity práce je na jedné straně předpokladem pro rozvoj životního standardu, ovšem na straně druhé také podstatným vyjádřením tvůrčí činnosti rozvíjející se socialistické osobnosti. Vzájemné působení mezi životním způsobem a životním standardem začíná v procesu společenské činnosti. Působení časových a materiálních pracovních podmínek se tak stává hlavní součástí životního standardu, který právě v souvislosti s intenzivním zvyšováním výroby a na něm závislými kvalitativně novými reprodukčními požadavky mění svou povahu. Prohlubující se společenská dělba práce a s tím související vývoj tříd v socialistické společnosti, který je určován zejména kvalitativním vývojem dělnické třídy, vedou ke kvalitativním změnám životního způsobu v rozhodující sféře lidské činnosti – v práci. Socialistický rozvoj výroby je jak procesem tvůrčí činnosti svobodně se rozvíjející osobnosti, tak také procesem vázaným na pracovní podmínky, které odpovídají této tvůrčí práci a kvalitativně i kvantitativně pozměňují životní standard.

⁷ Srovnej diskusní příspěvek G. Schürze, předsedy Státní plánovací komise, na VIII. sjezdu SED, „Neues Deutschland“ z 19. 6. 1971.

⁸ Pracovní a životní podmínky pracujících se shodují se socialistickým životním standardem nebo s hmotnou a kulturní úrovní života. Týkají se především pracujícího obyvatelstva. Tato souvislost vyplývá z výkladu s. Kosygina na XXIV. sjezdu

KSSS: „Z úkolů a podmínek soudobé etapy komunistické výstavby vyplývají tyto základní, navzájem organicky spjaté zvláštnosti nové pětiletky: Za prvé, ještě větší orientace celého národního hospodářství na zvyšování životní úrovně lidu, na zlepšování jeho pracovních a životních podmínek...“ (XXIV. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu, Praha 1971, s. 382).

Uspokojování rostoucích materiálních potřeb je za socialismu spjato se zvyšováním duchovně kulturních potřeb. Individuální potřeba slouží jako základna pro osvobození člověka od „vázaného“ času, k získání času pro společensky užitečné činnosti. Politicko-ideologická odpovědnost strany dělnické třídy spočívá v tom, že je nezbytné cílevědomě zvyšovat socialistický životní standard ve smyslu vytváření socialistického životního způsobu a dlouhodobě koncipovat předpoklady pro všestranný rozvoj duchovně kulturních potřeb.

Vliv vědy na celý reprodukční proces vede k novým formám socialistické kolektivní práce, která stále více překonává rozdíl mezi duševní a fyzickou prací. To má bezprostřední vliv na životní způsob. Tento proces je spjat s růstem potřeby kultury a vzdělávání, která je uspokojována prostřednictvím odpovídajících zařízení — tyto služby jsou součástí socialistické životní úrovně a vyžadují komplexní rozvoj, a to od základních fondů až po čas, který je k využívání těchto služeb nutný. To znamená, že uspokojování potřeb je stimulováno a realizováno prostřednictvím ekonomického systému.

Socialistický životní standard je svou podstatou hlavní ekonomickou součástí životního způsobu, a to ve smyslu uspokojování potřeb socialistickou formou a způsobem, tzn. při vytváření jednoty společenských a individuálních zájmů. Zatímco společenským předvídáním je životní způsob zapojen do základního směru vývoje společnosti, jsou podstatné stránky určující utváření životního způsobu kvantifikovány a ve formě modelů a bilancí zahrnuty do plánu životního standardu. K tomu patří optimální stanovení poměru pracovní a mimopracovní doby, včetně volného času, ovlivňování mimopracovních aktivit komplexní soustavou společenských zařízení a optimální utváření přírodního a umělého životního prostředí. Právě vědomé utváření poměru mezi fondem volného času a jeho využitím, propojení mimopracovních aktivit s činností pro společnost a vědomé socialistické utváření životního prostředí jsou důkazem

převahy socialistického životního způsobu nad kapitalistickým „way of life“.

Všestranný a harmonický rozvoj socialistického člověka se tak v dobovém aspektu ukazuje jako proces, který se realizuje jak v pracovní, tak v mimopracovní době. Pracovní doba je částí časového rozpočtu pracujících, v níž probíhají hlavní procesy jejich vývoje k socialistické osobnosti. Jako členové pracovních kolektivů bezprostředně zažívají prakticky nový, socialistický charakter práce a kolektivních vztahů, z čehož vyrůstá politicko-morální vazba na kolektiv, podnik a socialistickou společnost. Z prosazování vědeckotechnické revoluce v pracovním procesu vyplývají pro jednotlivé pracující nově, vyšší požadavky na jejich odborné, přírodovědecké a technické znalosti i na jejich schopnost usuzovat a odvahu rozhodovat, což vše působí na formování osobnosti. V pracovním procesu konečně stále probíhá zlepšování materiálních podmínek, jejichž vliv na zdraví, tvořivé síly, radost z práce a produktivitu práce je bezprostřední součástí jejich životního standardu.

Dalším předpokladem pro rozvoj osobnosti pracujícího člověka v souladu s jeho vývojem ve společenském pracovním procesu je také dostatek mimopracovního času. „Čas je prostor pro rozvoj člověka,“⁹ konstatoval Marx již v době, kdy dělníci pracovali dvanáct i více hodin denně. Proto ještě dodal: „Člověk, který nemá žádný volný čas, jehož celý život kromě čistě fyzických přestávek na spánek, jídlo atd. je pohlcován jeho prací pro kapitalistu, takový člověk je méně než tažné zvíře.“¹⁰ Již v zájmu lidské důstojnosti dělníka bylo proto nutno požadovat zkrácení pracovní doby.

Pro kapitalistický způsob výroby jako celek je charakteristické, že sice růstem produktivity práce snižuje nutnou pracovní dobu, nesnižuje však dobu věnovanou nadpráci, která je ve formě nadhodnoty přivlastňována. Kapitál nijak nevyužívá rostoucí produktivity práce k tomu, „aby mohl redukovat pracovní dobu celé společnosti na stále klesající minimum a tak uvolnit pro všechny čas na jejich

⁹ K. Marx, *Mzda, cena a zisk*, v: K. Marx — B. Engels, *Spisy*, sv. 16, Praha 1965, s. 178.

¹⁰ Tamtéž.

vlastní rozvoj. Jeho tendencí však vždy zůstává na jedné straně *vytvářet disponibilní čas, na straně druhé jej přeměňovat v nadpráci.*¹¹

Naproti tomu v socialistické společnosti „bude mít nutná pracovní doba na jedné straně svou míru v potřebách společenského individua, na straně druhé rozvoj společenské produktivní síly vzroste tak rychle, že ačkoli bude pak výroba vypočítána na bohatství všech, vzroste pro všechny i *disponibilní čas*. Neboť skutečným bohatstvím je rozvinutá produktivní síla všech individuí. Není to pak již pracovní doba, nýbrž disponibilní čas, který je mírou bohatství.“¹² Marx pokračuje v této myšlence, když přechází k rozvoji osobnosti ve společnosti osvobozené od vykořisťování:

„Skutečná ekonomie — úspora — záleží v úspoře pracovní doby...; tato úspora je však totožná s rozvojem produktivní síly. Nejde tedy vůbec o to *zřít se požitku*, nýbrž rozvíjet sílu, schopnosti vyrábět, a tedy jak schopnosti, tak i prostředky požitku... Úspora pracovní doby se rovná zmnožení volného času, tzn. času pro plný rozvoj individua, který zase zpětně působí na produktivní sílu práce jako největší produktivní síla.“¹³

Zvyšování společenské produktivity práce je tudíž na jedné straně předpokladem pro zvýšení životního standardu a pro rozvoj osobnosti, na straně druhé je výrazem tvůrčí činnosti socialistického výrobce, založené na vysokém životním standardu.

¹¹ K. Marx, *Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie*. Berlin 1953. s. 596.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž, s. 599.